

מתוך סדרת הספרים "לב המועדים"

לב המועדים

גליון סד הלכות והליכות יו"ט שחל במוצאי שבת ומגילת רות

מתוך לב המועדים "שבועות"

אחד וברוב השנים לא יבוא יו"ט במוצ"ש, אבל בני בבל שעושים ב' ימים טובים ויבוא ברוב השנים או יו"ט ראשון או יו"ט שני במוצ"ש לכן תיקנהו בבבל (סידור עיון תפילה, תפלת ג' רגלים).

קידוש יקנה"ז

יקנה"ז – כאשר חל יו"ט ראשון במוצאי שבת ישנו סדר מיוחד והוא שילוב של קידוש עם הבדלה ביחד כיון שמדובר ביו"ט יש לומר קידוש של יו"ט, אך כיון שמדובר גם במוצאי שבת יש לומר הבדלה.

סדר הכרעות: יקנה"ז, יין – ברכת הגפן, קידוש – נוסח הקידוש, נר – ברכת האש, הבדלה – ברכת הבדלה, זמן – ברכת שהחיינו.

הטעם בסדר הזה,

יין ראשון, לפי שהיין גורם לקדושה שתאמר שאם אין יין אין מקדשים, ועוד שיין הוא תדיר ותדיר ושאינו תדיר קודם (נפי' ברכות נא, א),

קידוש לאחריו, והטעם: לפי שקדושת היום עדיפא מהבדלה, טעם אחר: לפי שאם יבדיל תחילה מיחזי עליו קדושת השבת כמשאוי (רשב"ם פסחים קב, ב ד"ה כדאמר).

נר קודם להבדלה, והטעם: ככל מוצאי שבת שנר קודם להבדלה (רשב"ם שם ד"ה רב).

הבדלה קודם לזמן: לפי שלא נתקנה על הכוס שאם לא אמרו בשעת קידוש אומרו בשוק (עירובין פ, ב).

בשמים: אין מברכים ביו"ט, והטעם: לפי שהטעם בבשמים בכל שבת כדי להפיג צער הפרידה מהנשמה היתירה (תוס' ד"ה ביצה לג, ב ד"ה כי, משנ"ב שם ס"ק ג). וביו"ט יש לנו נשמה יתירה. (רשב"ם פסחים קב, ב ד"ה ושמואל), טעם אחר: משום שמחת יו"ט ואכילה ושתיה מועילה כבשמים (תוס' שם ד"ה רב). טעם אחר: שחוששים שמא יבוא לקטום ההדס (מרדכי פסחים).

למלאות יין על גדותיו: אין למלאות את היין אף לנוהגים לעשות כן בכל מוצאי שבת, והטעם: כיון שסיבת השפיכה כתב ברמ"א לסימן ברכה בתחילת השבוע ועכשיו שהוא יו"ט ואסור בהרווחת שכר, אם יעשה כן הוא בזיון קדושת יו"ט (ש"יכ פרק ס"ב הערה כו).

"בחג השבועות ראוי שישמח בו האדם שמחה יתירה, מפני שהוא יום שניתנה בו תורה והכל מודים בקדושתו, הגדול מקדושת שאר הימים טובים" (סדר היוס סדר חג השבועות).

יו"ט שחל במוצאי שבת

"ובגדי יו"ט יהיו יותר טובים משל שבת" (שו"ע תקט ב).

והטעם: משום דחייב בשמחה וזהו ג"כ בכלל שמחה (משנ"ב שם ס"ק יב).

זמן לכישות בגדי יו"ט – יש אומרים: שילבשם בערב שבת (ע"פ משנ"ב תצד ס"ק ט) או כשיהיה ודאי לילה. וי"א: שילבש אחרי מנחה של שבת ויכון לכבוד שבת (נלאט כד).

לא ילבשם בשבת סמוך לחשיכה, הטעם: משום דהוי מכין ליו"ט (כה"ה תקכט ב).

הקה"י נהג ללבוש בגדי יו"ט גם בשבת, והטעם: לפי שאם ילבש ביו"ט הוי בזיון לשבת (הגרח"ק בשם אביו הובא במבכשי תורה עמוד ריב).

סעודת שלישית – יכול לקיים סעודה שלישית ויאכל מעט פת לכבוד שבת, ולכתחילה יש לאכול לפני שעה עשירית (שו"ע תקכט א, משנ"ב שם ס"ק ה), והטעם: לפי שאסור לקבוע סעודה בערב יו"ט מפני כבוד יו"ט כדי שיאכל בליל יו"ט לתאבון (שו"ע תקכט א, משנ"ב שם ס"ק ז).

שינה: לא יאמר שהולך לישון כדי שיהיה לו כוח ללמוד בלילה משום איסור הכנה (מנ"א רצ א, ספר הסידים ס' רסו).

הכאת המחזור לבית הכנסת – אין להביא בשבת את המחזור לבית הכנסת ואפילו במקום שיש עירוב, והטעם: משום דהוי הכנה משבת ליו"ט (עיין קצו"ש קמא יז, משנ"ב תרפח ס"ק יח), הבאה ע"י קטן: בשע"ת (תרצנ סוף ס"א) כתב ויש להחמיר גם על ידי קטן, הבאה בצינעא: אפשר להביא בצינעא מבעוד יום ולעייין בה קצת דרך לימוד, והטעם: דלא הוי כ"כ הכנה (שע"ת שם).

ברכת "ותודיענו"

כשחל יו"ט במוצאי שבת אומרים בשמו"ע של לחש אחרי "אתה בחרתנו" "ותודיענו", שהוא בעין "אתה חננתנו", ורב ושמואל תקנהו בבבל (ברכות לג, ב), והטעם שנתקן בכבל ולא בא"י: משום דבני א"י עושים יו"ט רק יום

אמירת פסוקי "הנה אל ישועתי": אין אומרים פסוקי "הנה אל ישועתי" ככל מוצ"ש, והטעם: כיון שטעם אמירת פסוקים אלו הוא לסימן טוב למעשה ידיו (עין רמ"א רצו א) ופסוקים אלו שייך לומר רק ממוצאי שבת שיש בו משום סימן טוב לעשיית מלאכה ולא ממוצאי שבת ליו"ט (שש"כ ס הערה סד).
הסתכלות בציפורנים: אין המנהג להביט כ"כ בציפורנים לאור הנר ככל מוצ"ש (הגרשו"א, בהליכות שלמה סדר ליל פסח קדש פרק תשיעי הערה 155).

נשים בשבת כוס הברלה של יקנה"ז: ואף שנחנו הנשים לא לשותות מכוס של הברלה (כמבאר במשנ"ב רצו ס"ק ו בשם הש"ה) כוס של יקנה"ז מותר לשתות, והטעם: משום שהברלה מפילה לקידוש ועל היין יש שם יין של קידוש ולא של הברלה (הגרשו"א, הליכות שלמה סדר ליל פסח פרק ט דבר הלכה מז).

קידוש לבנה ממוצאי שבת שחל חג השבועות

אין לקדש הלבנה ממוצאי שבת שחל בו יו"ט, והטעם: הואיל ויש לקדש הלבנה בשמחה ואין לערבב שמחה בשמחה (לבוש תכז ד).
טעם אחר: משום דברכת הלבנה נראית כתחינה ואין לומר תחינה ביו"ט (מהר"ל חלכות שבועות אות ז). **טעם אחר:** לפי שבלייל יו"ט אנו כמקבילים פני מלך בקידוש היום ואין דרך ארץ להקביל אז פני שכינה (רדב"ז).

נחנו לקרוא מגילת רות בשבועות (רמ"א תצ ט)

הטעם שנהנו לקרוא מגילת רות בשבועות
א. לפי שבמגילת רות מסופר מעשה הגירות של רות שאמרה (רות א מז) "עמך עמי ואלהיך אלהי" והוא זכר למתן תורה שכל ישראל היו בבחינת גרים המקבלים עליהם עול מלכות שמים (מחזור ויטרי חובה באבורהם).
ב. לפי שדוד המלך נפטר בעצרת (כמבאר בתוס' חגיגה יז, א ד"ה אף עצרת) והקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים (כמבאר בקידושין לז, א) וכיון שמת בעצרת נולד גם בעצרת ומגילת רות נכתבה ליחס את דוד כמו שמסיים (רות ד, כב) "וישי הוליד את דוד" (שערי תשובה על שו"ע תצד א).
ג. לפי שעצרת היא חג מתן תורה, ללמדך שאין התורה נקנית אלא בעוני ויסורים ברות (מנ"א תצח ח בשם ילקוט רות רמז תתקצו).
יש שכתבו בשונה לפי שבמגילת רות נמצא שמונים וחמשה פסוקים כמנין בוע"ז, להראות שלא ניתנה תורה אלא ע"י יסורים של עוני (אוצר המדרשים מצווה שח).
ד. במגילת רות מסופר על גמילות חסדים, דבר שמתאים ליסוד התורה שניתנה בשבועות שחז"ל אמרו עליה שתחילתה חסד וסופה חסד (מדרש לק"ט מובא במנ"א תצח ח).

ה. לפי שדוד המלך נפטר בחג השבועות ובמגילת רות מבואר איך רות נהייתה לאימה של מלכות.
ו. משום שמגילת רות נכתבה על ידי שמואל הנביא לספר על יחוסו של דוד המלך שנולד בשבועות (ירושלמי חגיגה פ"ב ה"ג, בנין אריאל).
ז. מפני שכתוב במגילת רות (פרק א, כב) שנעמי ורות חזרו לבית לחם ב"תחלת קציר שעורים" ושבועות נקרא חג הקציר (ברכי יוסף תצד יא).
ז. בדרך רמז, לפי שישאל קיבלו עליהם במתן תורה תר"ו מצוות נוסף על ז' מצוות בני נח ובס"ב עולה לתרי"ג מצוות, ולכן תיקנו לקרוא מגילת

רות כי רות הוא מספר תר"ו (מספר המצוות שקיבלו במתן תורה). (בשם הגר"א מוילנא, מטעמים דף כט).

ח. כדי שיקראו ביום מתן תורה, מקרא, נביאים, כתובים, שמרועה אחד ניתנו מקרא קריאת התורה, נביאים הפטרה, משלימים בכתובים והטעם ברות מפני שהוא הראשון של כתובים כמו ששינו (בב"ב יד, ב) סדרן של כתובים רות תהלים וכו'. (אוצר המנהגים).

ט. רות המואבייה התגירה ונכנסה לכלל ישראל למרות מה שנאמר (דברים כג, ד) "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'" משום שדרשו חז"ל (יבמות עז, ב) "עמוני ולא עמונית" "מואבי ולא מואבית", לפיכך קוראים בחג השבועות ללמדנו שתורה שבכתב ותורה שבע"פ אחת היא ואי אפשר לזו בלי זו (חידושי הרי"ם עה"ת עניני דשבועות).
י. ללמדנו מה גדולה ויקרה המתנה שהעניק לנו בורא עולם ביום זה – התורה הקדושה. עד שאף הגויים מכירים ברוממותה, עוזבים את הבל"י העולם הזה, ובאים להתענג על ה' ולחסות באור תורתו (ספר מטעמים לדבר).

מקדימים קריאת המגילה לקריאת התורה

הטעם שלא מקדימים את קריאת התורה שהיא תזיר בכל שבת למגילת רות כמו שמצאנו במגילת אסתר.

לפי שתדיר ושאינו תדיר אומרים כאשר שני הדברים חובה, וכאשר אחד מהדברים אינו חובה אלא רק מנהג מקדימים את המנהג מפני חביבותו, ולכן במגילת אסתר שהיא חובה מקדימים קריאת התורה לקריאתה (שמירת שבת כהלכתו פרק נח הערה קו).

טעם אחר: היכן שהמגילה היא מענין של קריאת היום קוראים אחר קרה"ת, כמו מפטיר שהוא מענין היום שתקנהו במקום קריאת התורה [כשנזרו שלא לקרוא בתורה] משא"כ כשענין המגילה אינו מענין פרשת היום אלא ענין בפני עצמו קוראים קודם קריאת התורה, להראות שהוא ענין בפני עצמו וע"כ מגילת אסתר שהיא מענינא דיומא קוראים אחר קרה"ת משא"כ מגילת רות ושאר מגילות (וילקט יוסף מונקשט שנה י תרסח סימן ח).

טעם אחר: יש לבאר על פי מה דמבואר באו"ח (סימן תל סח) שאין לברך על שאר מגילות לא על מקרא מגילה ולא על מקרא כתובים (וכן נוהגים בני ספרד) וע"כ אם יקראו את המגילות אחר קריאת התורה יהיה בזה ביזוי לכתובים לפי שיברכו על התורה, ולא יברכו על הכתובים ויאמרו אינה חשובה לברך עליה ומשום כך קוראים קודם קרה"ת, קודם שיברכו על התורה, ועל הנביאים, ואח"כ קרה"ת, משא"כ מגילת אסתר שחייבים לברך עליה ג' ברכות כמו שכתוב במגילה (כת, ובאו"ח תרצב א) שפיר קוראים אחר קריאת התורה (שם).

טעם אחר: לפי שמפטירים בנביא לאחר קריאת התורה ואם יקראו את המגילה אחר הקריאה יראה הדבר כאילו יש ב' הפטרות ויבאו לברך על ההפטרה ז' ברכות כמו מפטיר, משא"כ קריאת מגילת אסתר שקוראים אחר קריאת התורה כיון שאין הפטרה בפורים אין חשש שיטעו (הגרשי"א קב ונקי או"ח סימן מה).